

Κωστής Κοκκινόφτας

Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΕΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΕΣ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΚΥΚΚΟΥ

Η πανορθόδοξη φήμη της θαυματουργού εικόνας της Παναγίας της Κυκκώτισσας, έργο, κατά την παράδοση, του Αποστόλου Λουκά, η οποία διαφυλάσσεται από τα τέλη του 11ου αιώνα στην ιστορική Μονή Κύκκου, συνέτεινε ώστε πολλοί Έλληνες Μικρασιάτες να εντάσσουν τη Μονή στα προσκυνηματικά τους ταξίδια¹. Αρκετοί από τους Μικρασιάτες προσκυνητές ήταν Τουρκόφωνοι και κατάγονταν από τις πόλεις Αλλάγια και Αττάλεια. Γι' αυτό και η Μονή Κύκκου μερίμνησε και εξέδωσε, τα έτη 1753, 1782 και 1816, την ιστορία της στα караμανλίδικα, δηλαδή στην τουρκική γλώσσα, αλλά με ελληνικούς χαρακτήρες². Οι εκδόσεις αυτές οφείλονταν στον καταγόμενο από την Αττάλεια Κυκκώτη Πρωτοσύγκελλο και μετέπειτα Μητροπολίτη Αγκύρας (1773-1779) Σεραφείμ Πισσίδειο, ο οποίος είχε ως κύριο έργο του τη μετάφραση, επιμέλεια και έκδοση βιβλίων στα караμανλίδικα, ώστε να στηρίξει τους Τουρκόφωνους Έλληνες της Μικράς Ασίας στη χριστιανική τους πίστη και, κατά

1. Για την Αγία Εικόνα και την ιστορία της βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1634-1878)*, Λευκωσία 2011, σ. 9-23· Του ιδίου, «Η εφέστειος εικόνα της Μονής Κύκκου», *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 10ος, Αθήνα 2013, σ. 321-323· Του ιδίου, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1878-1911)*, Λευκωσία 2014, σ. 9-18.

2. Sévérien Salaville - Eugène Dalleggio, *Karamanlidika. Bibliographie analytique d'ouvrages en langue imprimés en caractères grecs*, v. A', 1584-1850, Athènes 1958, σ. 19-21, 59-62, 173-174· Κώστα Κωνσταντινίδη, *Η διήγησις της θαυματουργής εικόνας της Θεοτόκου Ελεούσας του Κύκκου*, Λευκωσία 2002, σ. 58.

συνέπεια, στην εθνική τους ταυτότητα³. Σε σχετική καταγραφή στον λεγόμενο «Κώδικα Κύκκου», αναφέρεται ότι εντάχθηκε στην Αδελφότητα της Μονής, το 1751, ύστερα από προσκυνηματική επίσκεψή του, που είναι η πρώτη, από ό,τι έχουμε υπόψη, γνωστή αναφορά για επίσκεψη στη Μονή Κύκκου Έλληνα Μικρασιάτη: «Κατά τό αφνα^{ον} προσετέθη εις τήν ιεράν σύναξιν ὁ ἐν σπουδαίοις κύρ Σεραφείμ ὁ ἐξ Ἄτταλείας, ἐλθὼν μὲν προσκυνήσεως χάριν, ἐκουσίῳ δὲ τῷ καταλόγῳ τῶν πατέρων καταταχθεὶς, δι' ὅπερ καὶ πρωτοσύγκελλος τῆς μονῆς ψηφισθεὶς ἀπῆλθε μὲ μοναστηριακά γράμματα ὡς ταξιδιώτης εἰς Βενετίαν»⁴.

Για τις επισκέψεις αυτές των Μικρασιατῶν στη Μονή Κύκκου σώζονται αρκετές μαρτυρίες, ιδίως κατά το δεύτερο μισό του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα. Για παράδειγμα, σε ἄρθρο ἀνώνυμου συγγραφέα, το οποίο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ἐσπερος» της Λειψίας, το 1884, αναφέρεται σε επισκέψεις πιστῶν τόσο ἀπὸ τὴ Συρία, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὴν Καραμανία, ὅπως σημειώνεται, διαχωρίζοντας τὴν περιοχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπὴ γῆ τῆς Ἰωνίας: «Ἡ θαυματουργὸς αὕτη εἰκὼν προσελκύει κατ' ἔτος πληθύν προσκυνητῶν, οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ ἐκ Συρίας, Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Καραμανίας»⁵.

Παρόμοια μαρτυρία διασώζει, το 1890, καὶ ὁ Κύπριος συγγραφέας καὶ πολιτευτῆς Γεώργιος Φραγκοῦδης (1869-1939), αναφερόμενος σε επισκέψεις Ὁρθοδόξων ἀπὸ περιοχῆς ἐκτὸς Κύπρου, σημειώνοντας χαρακτηριστικὰ αὐτῶν τῶν Ρώσων καὶ τῶν «Ἀνατολιτῶν», ὅπως ἀναφέρει, διευκρινίζοντας ὅτι πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς κατάγονταν ἀπὸ τὴν Ἀττάλεια: «Ὡσαύτως

3. Για τὸν βίον τοῦ Σεραφείμ τοῦ Πισσιδείου βλ. Δ.Ε. Δανιήλογλου, *Πρόδρομοὶ τῆς Αναγεννήσεως τῶν Γραμμάτων ἐν τῇ Ανατολή. Σεραφείμ Μητροπολίτης Ἀγκύρας Ἀτταλέας*, Κωνσταντινούπολη 1865· Πασχάλη Κιτρομηλίδη, *Κυπριακὴ Λογιοσύνη, 1571-1878. Προσωπογραφικὴ Θεώρηση*, Λευκωσία 2002, σ. 246-250 (ὅπου κατάλογος τῶν ἐκδοθέντων ἔργων τοῦ)· Κ. Κοκκινόφτα, *Ἡ Μονὴ Κύκκου στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου (1634-1878)*, ὁ.π., σ. 131-143, 401-414· Stylianos Irakleous, *Atalialu Serapheim and the Turkophone Orthodox Christians of Anatolia*, Athens - Nicosia - Leiden 2020.

4. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, *Κώδιξ Μονῆς Κύκκου*, Λευκωσία 2008, σ. 38.

5. «Ἡ Μονὴ Κίτιον ἐν Κύπρῳ», *Ἐσπερος*, 15/27.5.1884 (τ. 4ος, τχ 74ο, σ. 18, ὅπου ἡ Μονὴ ἀναφέρεται λανθασμένα με τὴν ὀνομασίαν Κίτιον, ἀντὶ Κύκκου) [= Κωστὴ Κοκκινόφτα, *Ἡ Ἱερά Μονὴ Κύκκου στὸν κυπριακὸν τύπον (1878-1899)*, Λευκωσία 1999, σ. 313-314].

καί ξένοι ἔρχονται ἐνταῦθα οὐκ ὀλίγοι, κομίζοντες πολύτιμα δῶρα· οὕτως οἱ δύο ὑπερμεγέθεις κώδωνες τῆς μονῆς, οἵτινες κρουόμενοι ἀντηχοῦσιν εἰς πολλῶν ὥρῶν περίξ ἀπόστασιν, εἰσὶ δῶρα εὐλαβῶν Ῥωσίδων, ὡς καί τὰ βαρύτιμα, νομίζω, τετρακάνδυλα τῆς ἐκκλησίας· καί Ἀνατολῖται πολλοί καί ἰδίᾳ ἐξ Ἀτταλείας προσέρχονται εἰς τό θεῖον προσκύνημα, τό ἱερόν καί ἄδυτον δύναται τις νά εἶπῃ»⁶.

Μία ἄλλη αναφορά για προσκυνηματικές επισκέψεις Μικρασιατῶν στη Μονή Κύκκου προέρχεται ἀπό τον τότε Ιεροδιάκονο και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1865-1900) Σωφρόνιο, ο οποίος στην αυτοβιογραφία του αναφέρει ὅτι, το 1845, κατά το ταξίδι του ἀπό την Κύπρο προς την Αττάλεια, συναντήθηκε με οικογένεια Τουρκόφωνων Ορθοδόξων ἀπό την πόλη αυτή, που εἶχε επισκεφθεῖ ἀρχικά τους Ἁγίους Τόπους και στη συνέχεια τη Μονή Κύκκου: «Ἐν δέ τῷ πλοίῳ κατ' εὐτυχίαν ἐτύχομεν οἰκογένειάν τινα ἐξ Ἀτταλείας, ἐπιστρέφουσιν ἐκ τοῦ Ἁγίου Τάφου καί ἐλθοῦσαν καί εἰς Κύπρον, ἵνα προσκυνήσῃ τήν Παναγίαν τοῦ Κύκκου»⁷.

Με την αναφορά του αυτή ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου διασώζει το γεγονός του συνδυασμοῦ του προσκυνηματικοῦ ταξιδιοῦ των Μικρασιατῶν στους Ἁγίους Τόπους με ἐπίσκεψή τους στη Μονή Κύκκου. Σύμφωνα με τον Κύπριο δημοσιογράφο και συγγραφέα Ἀριστοτέλη Παλαιολόγο (1852-1915), σε κείμενο που δημοσίευσε το 1903, οἱ Μικρασιάτες Ορθόδοξοι θεωρούσαν ὅτι το «χατζηλίκι» τους ολοκληρωνόταν, ὅταν, ἐκτός ἀπό το βάπτισμά τους στον Ιορδάνη ποταμό, ἐπισκέπτονταν τη Μονή Κύκκου και προσκυνούσαν τη θαυματουργή Ἁγία Εἰκόνα. Ὅπως αναφέρει στη Μονή παρατηροῦνταν μαζικές προσελεύσεις πιστῶν κατά τις ἡμέρες του Πάσχα και κατά τις θεομητορικές εορτές, και ἰδίως αυτήν της Γεννήσεως της Θεοτόκου, στις 8 Σεπτεμβρίου, ἡμέρα της πανήγυρής της. Προσθέτει ἐπίσης, ὅτι καθόλο το ἔτος πολλοί Μικρασιάτες ἀπό τις πόλεις και τα χωριά της ἀπέναντι ἀπό την Κύπρο περιοχῆς της Κιλικίας συνήθιζαν να ἐπισκέπτονται τη Μονή Κύκκου. Σημειώνει

6. Γεώργιου Φραγκοῦδη, *Κύπρις. Ἡ Κύπρος τῆς σήμερον. Ἱστορία τῆς Κύπρου ἀπό των μυθολογικῶν χρόνων μέχρι σήμερον. Τοπογραφία Κύπρου ἢ περιήγησις ἀνά την Νήσον*, Ἀθήνα 1890, σ. 502 [= Κωστή Κοκκινόφτα, «Περιηγητές και συγγραφείς για τη Μονή Κύκκου (1888-1895)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετῶν Ἱεράς Μονῆς Κύκκου* 11 (2016) 344].

7. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, «Ἐθναρχικός ρόλος τῆς Ορθοδόξου Ἐκκλησίας. Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου βιοτή», *Κυπριακαί Σπουδαί* 35 (1971) 116.

ακόμη, ότι τέτοιες επισκέψεις πραγματοποιούσαν ιδίως μετά το Πάσχα, ύστερα που ολοκλήρωναν το προσκύνημά τους στους Αγίους Τόπους. Τέλος αναφέρει ότι οι πλέον εύποροι από αυτούς προσέφεραν δώρα στη Μονή, ενώ η μεγάλη πλειονότητά τους ζητούσε από την Αδελφότητά της να τους στηρίξει οικονομικά:

«Συναθροίσεις πιστῶν τελοῦνται πολλάκις τοῦ ἔτους εἰς τὴν Μονήν, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα καὶ τὰς θεομητορικὰς ἐορτὰς· ἀλλ' ἡ μεγαλειτέρα πανήγυρις, ἡ προσελκύουσα 5-10 χιλιάδες πανηγυριστῶν, τελεῖται κατὰ τὴν 8ῃ Σεπτεμβρίου, ἡμέραν τῶν Γενεθλίων τῆς Θεομήτορος. Προσκυνηταὶ καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐπισκέπτονται τὴν Μονήν καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς ἄντικρυ Κιλικικῆς ἀκτῆς, οἵτινες, ἰδίως μετὰ τὴν εἰς Ἱερουσαλήμ προσκύνησιν, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, θεωροῦσιν ἀναπόφευκτον καθῆκον νὰ ἔλθωσιν εἰς Κύπρον, ἵνα προσκυνήσωσι καὶ τὴν σεπτὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου, ὅτε καὶ μόνον τὸ χατζηλίκι των θεωρεῖται τέλειον. Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν προσκυνητῶν τούτων κομίζουσιν εἰς τὴν Μονήν δῶρα μικρὰ ἢ μεγάλα, ἀναλόγως τῆς εὐλαβείας καὶ ὀλικῆς εὐεξίας των, οἱ πλεῖστοι ὅμως τούτων ἀπέρχονται ἐκεῖσε μὲ κενὰ βαλάντια καὶ κενότερους στομάχους, ἀναμένοντες νὰ χορτασθῶσι καὶ ἐλεηθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Μονῇ»⁸.

Ἡ ἀνωτέρω μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλη Παλαιολόγου, γιὰ ἐπίσκεψιν ἐν τῇ Μονῇ Κύκκου προσκυνητῶν τῶν Ἁγίων Τόπων, ὥστε νὰ ολοκληρώσωσιν τὸ «χατζηλίκι» τους, διασώζεται καὶ ἐν ἑγγράφῳ τοῦ γαλλικοῦ προξενείου, ἡμερομηνίας 10 Φεβρουαρίου 1835, ποῦ ἀναφέρεται ἐν ὀμίᾳ «Χατζήδων», χωρὶς, ὅμως, νὰ διευκρινίζεται ἐάν πρόκειται γιὰ Μικρασιάτες, «οἵτινες ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Πάφον, διὰ νὰ συμπληρώσωσι τὸ προσκύνημά των, ἐπισκεπτόμενοι τὸ

8. Ἀριστοτέλη Παλαιολόγου, «Ἡ ἐν Κύπρῳ Ἱερά Μονὴ Κύκκου», ἐν τόμῳ: Κωνσταντίνου Σκόκου (ἐπιμ.), *Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον, Χρονογραφικόν, Φιλολογικόν καὶ Γελοιογραφικόν τοῦ ἔτους 1904*, τ. 19ος, Ἀθήνα 1904, σ. 360. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἀνωτέρω περιοδικὸ κυκλοφόρησε ἐν τῇ ἑστέῳ 1903, χρονολογία κατὰ τὴν ὁποία τὸ κείμενον τοῦ Παλαιολόγου ἀναδημοσιεύθηκε ἐν δύο συνέχειαι ἐν κυπριακῇ ἐφημερίδᾳ. Βλ. «Ἡ ἐν Κύπρῳ Ἱερά Μονὴ Κύκκου. Ἱστορικὴ περιγραφὴ ὑπὸ Ἀ.Κ. Παλαιολόγου», *Φωνὴ τῆς Κύπρου*, 15/28.11.1903, 29/12.12.1903 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Ἡ Ἱερά Μονὴ Κύκκου ἐν τῇ κυπριακῇ τύπῳ (1900-1911)*, Λευκωσία 2002, σ. 321-333].

μοναστήρι τοῦ Κύκκου»⁹. Ἡ ἴδια μαρτυρία επαναλαμβάνεται, το 1969, και ἀπὸ τον Ηγούμενο Κύκκου (1948-1979) Χρυσόστομο, ο οποίος εισηγήθη στη Μονή ως δόκιμος, το 1907, και εἶχε προσωπική ἀντίληψη των συχνών επισκέψεων σε αὐτὴν προσκυνητῶν ἀπὸ διάφορες χῶρες: «Μέχρις ἐσχάτων ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις πάντες οἱ μεταβαίνοντες πρὸς προσκύνησιν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους ὄφειλον πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ προσκυνήματος αὐτῶν νὰ ἐπισκέπτονται καὶ τὴν ἐν Κύπρῳ Ἱερὰν τοῦ Κύκκου Μονήν»¹⁰.

Αναφορὰ σε ἐπίσκεψη των Μικρασιατῶν ἀρχικὰ στους Ἁγίους Τόπους και ἀκολούθως στη Μονή Κύκκου παραθέτει, το 1930, και ο λόγιος Ἀρχιμανδρίτης Ἱερόθεος Κυκκῶτης (1905-1972), ο οποίος στα χρόνια του Μεσοπολέμου κατέγραψε αρκετὲς ἀφηγήσεις γερόντων Μοναχῶν της Μονῆς για την ιστορία της. Ὅπως ἀναφέρει, οἱ επισκέψεις αὐτὲς εἶχαν ἀρχίσει να πραγματοποιοῦνται ἀπὸ τα πρῶτα χρόνια της τουρκικῆς κατάκτησης του νησιού, προσθέτοντας ὅτι προσέφεραν πολὺτιμα δῶρα στην Ἁγία Εἰκόνα. Σημειώνει ἀκόμη ὅτι οἱ περισσότεροι Μικρασιάτες προσκυνητὲς ἦταν Τουρκόφωνοι, γι' αὐτὸ και ἡ Μονή ἐξέδωσε την ιστορία της στα καραμανλίδικα, ὥστε να μποροῦν να πληροφορηθοῦν τα σχετικά: «Μετά τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως... πλεῖστοι Μικρασιᾶται Ἑλληνορθόδοξοι, Τουρκόφωνοι ὁμως, κυρίως Ἀλλαγιῶται καὶ Ἀτταλιῶται, μετὰ τὸ προσκύνημα τοῦ Ἁγίου Τάφου, διήρχοντο διὰ τῆς Κύπρου καὶ παρέμενον πολλὰς ἡμέρας ἐν τῇ Μονῇ, πλεῖστα δῶρα καὶ κοσμήματα ἀφιερῶντες πρὸ τῆς σεβασμίας Εἰκόνας. Χάριν τούτων ἡ Μονή ἐξετύπωσε καὶ διένειμε τουρκιστὶ περιγραφὴν τῆς Μονῆς»¹¹.

Σχετικὴ εἶναι και ἡ μαρτυρία του Γάλλου ζωγράφου Εντμόντ Ντουτουά (= Edmond Duthoit), ο οποίος, το Πάσχα του 1862, ἐπισκέφθηκε τη Μονή Κύκκου, ὅπου και παρατήρησε την ιδιαίτερη κόμμωση των Μικρασιατισσῶν, που ἔκαναν τα μαλλιά τους πλεξούδες και ἔδεναν ἓνα κόσμημα ἀπὸ χρυσὸ σε κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς:

9. Νεοκλή Κυριαζή, «Χολέρας και πανώλους ἐπιδημίας», *Κυπριακά Χρονικά* 8 (1931) 113-114.

10. Ηγούμενου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Ἡ Ἱερὰ Βασιλικὴ και Σταυροπηγιακὴ Μονὴ του Κύκκου*, Κύπρος 1969, σ. 14.

11. Α. Σωτηρίου [= Ἱερόθεου Κυκκῶτη], «Ἡ Μονὴ Κύκκου ως ἱερόν προσκύνημα», *Ἀπόστολος Βαρνάβας*, 13.11.1930 (τόμος 2ος, σ. 736) [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Κύκκου στον κυπριακὸ τύπο (1921-1930)*, Λευκωσία 2006, σ. 623-624].

«Είδα τον Κύκκο έτσι όπως πρέπει να τον βλέπει κανείς: με ένα πλήθος ανθρώπων, γυναικών και παιδιών, φορώντας τις πιο λαμπρές και πολύχρωμες ενδυμασίες. Όλοι οι προσκυνητές γιόρταζαν, όλες οι γυναίκες φορούσαν βελούδινα γιλέκα με χρυσά κεντήματα και στον λαιμό τους κρεμούσαν σε περιδέραιο όλα τα νομίσματα της περιουσίας τους. Είδα τις Καραμανιώτισσες, που κάνουν τα μαλλιά τους αμέτρητες πλεξούδες, σχεδόν σαν σχοινιά, και δένουν ένα κομμάτι χρυσαφικό σε κάθε πλεξούδα. Αυτό το χτένισμα είναι πραγματικά εντυπωσιακό και δεν έχει τίποτα το άσχημο. Ήμουν μάρτυρας ενός πολύ περίεργου θεάματος μέσα στο μοναστήρι: όσο μεγάλο κι αν είναι το μοναστήρι, δεν χωράει το πλήθος των προσκυνητών και βλέπει κανείς άνδρες, γυναίκες και παιδιά να ξαπλώνουν όπως - όπως, ο καθένας προσπαθώντας να κτίσει τη φωλιά του όσο πιο καλά μπορεί»¹².

Ωστόσο, πολλές φορές, οι Μικρασιάτες προσκυνητές αντί πρώτα να επισκεφθούν τους Αγίους Τόπους και στη συνέχεια τη Μονή Κύκκου, ακολουθούσαν αντίθετη διαδρομή: έδιναν προτεραιότητα στην Κύπρο και από εκεί μετέβαιναν στα Πανάγια Προσκυνήματα. Κατά τον τρόπο αυτό απέφευγαν το δρομολόγιο μέσω Συρίας και Λιβάνου και τους Μουσουλμάνους κατοίκους τους, που λήστευαν τα караβάνια, ιδίως μετά την εξέγερση των Δρούσων, το 1860, και την αναστάτωση, που προκλήθηκε στην περιοχή. Οι Μικρασιάτες προσκυνητές αναχωρούσαν συνήθως με καράβι από τη Μερσίνα, ή άλλη παραθαλάσσια πόλη, και έφθαναν στο λιμάνι της Κερύνειας, από όπου επισκέπτονταν αρχικά τις Μονές του Αγίου Παντελεήμονα στη Μύρτου¹³, του Αγίου Μάμα στη Μόρφου¹⁴ και του Αγίου Ιωάννη του

12. Ρίτας Σεβέρη - Lucie Bonato, *Στο ωραιότερο μονοπάτι του κόσμου. Ο Edmond Duthoit και η Κύπρος*, Λευκωσία 1999, σ. 94 [= Κωστή Κοκκινόφτα, «Χρονικογράφοι, συγγραφείς και περιηγητές για τη Μονή Κύκκου (15ος - 1878)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 9 (2010) 79].

13. Γεώργιου Γεωργίου, «Η ένδοξος και ιστορική εν Μύρτου πανήγυρις του Αγίου και Ιαματικού Παντελεήμονος και η εις αυτήν αθρόα προσέλευσις Μικρασιατών Ελλήνων κατά το παρελθόν», *Μόρφωσις* 217-218 (1963) 13-14· Αθανάσιου Παπαδόπουλου, *Το Μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα της Μύρτου*, Μύρτου 1973, σ. 9-11 (πολυγραφημένη έκδοση).

14. Χριστόδουλου Χατζηχριστοδούλου, *Ο καθεδρικός ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου*, Λευκωσία 2010, σ. 100-101.

Λαμπαδιστή στον Καλοπαναγιώτη¹⁵, όπως μαρτυρούν σχετικές επιγραφές, κυρίως στα καραμανλίδικα, που διασώθηκαν στους τοίχους των εκκλησιών τους. Στη συνέχεια μετέβαιναν στη Μονή Κύκκου, όπου φιλοξενούνταν για μερικές ημέρες, και ακολούθως αναχωρούσαν με καράβι για την Ιόππη της Παλαιστίνης και τους Αγίους Τόπους. Σχετική είναι η μαρτυρία ηλικιωμένης Μικρασιάτισσας στη συγγραφέα Κούλλα Ξηραδάκη (1925-2005), η οποία δημοσίευσε σχετικό κείμενό της το έτος 1975:

«Δέν πηγαίναμε [από τή στεριά στά Ίεροσόλυμα], γιατί στή Συρία καί τόν Λίβανο ἦταν ὅλοι Μουσουλμάνοι. Στόν δρόμο συχνά ἐλήστευαν τά καραβάνια. Ἐνῶ στήν Κύπρο, ὄχι μόνο ταξιδεύαμε ἤσυχοι, ἀλλά οἱ προσκυνηταί, πού περνούσανε γιά τούς Ἁγίους Τόπους, εὔρισκαν φιλόξενη στέγη στά μοναστήρια. Ἔμεναν ὅσες μέρες ἤθελαν, τούς φιλοξενοῦσαν σάν ἀδέλφια, ξεκουράζονταν, ἐφοδιάζονταν μέ τρόφιμα καί πάλι συνέχιζαν τόν δρόμο τους μέ καίκι ἀπό τήν Κύπρο στήν Παλαιστίνη. Καί οἱ ἔμποροι τόν ἴδιο δρομο ἀκολουθοῦσαν. Οἱ ταξιδιώτες ὅταν περνοῦσαν ἀπ' τήν Κύπρο καί στο "πάει" καί στο "ἔλα" πάντα κάτι ἄφηναν στό μοναστήρι πού τούς φιλοξενοῦσε ἀπό εὐλάβεια καί χάρη. Γι' αὐτό καί ο Σταυρῆς τοῦ Χατζηστεφανῆ ἄφησε ὄρο στή διαθήκη του, φεύγοντας γιά τούς Ἁγίους Τόπους, ἄν πεθάνει πρὶν γυρίσει, νά δώσουν στήν Παναγία του Κύκκου 20 γρόσια»¹⁶.

Για την παρουσία Μικρασιατών προσκυνητών στη Μονή Κύκκου αναφέρονται δύο δημοσιεύματα του κυπριακού τύπου του έτους 1913, όπου γίνεται αναφορά στη μαζική προσέλευση πιστών στη γιορτή της Γεννήσεως της Θεοτόκου, στις 8 Σεπτεμβρίου. Στο πρώτο από αυτά γίνεται μάλιστα αναφορά σε θαύμα της Παναγίας σε πεντάχρονο τυφλό παιδί από την Αττάλεια, που προσήλθε με τη μητέρα του για να προσκυνήσει την Αγία Εικόνα και ανέβλεψε κατά θαυμαστό τρόπο:

«Πολυπληθῆς ἐγένετο τῆ 8ῃ Σεπτεμβρίου ἐν Κύκκῳ πανήγυρις, ἐπί τῆ εὐκαιρία τῆς ἐορτῆς τῶν Γενεθλίων τῆς Θεομήτορος. Κατά τήν προσκύνησιν τῆς Ἁγίας Εἰκόνης συνετελέσθη σπουδαῖον θαῦμα. Ἐν πενταετῆς παιδίον, ἐκ τῆς Ἀτταλείας, ἐκ γενετῆς τυφλόν,

15. Μητροπολίτη Μόρφου Νεοφύτου, «Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή», στην έκδοση: Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου, *Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής*, Αθήνα 2003, σ. 50-52.

16. Βλ. Κούλλας Ξηραδάκη, «Ένας Συνασίτης κληροδοτεί το 1788 είκοσι γρόσια στην Παναγία του Κύκκου», *Κυπριακός Λόγος* 37 (1975) 26, όπου στη συνέχεια του κειμένου (σ. 26-28) δημοσιεύεται η διαθήκη του Σταυρή Χατζηστεφανή.

εἶχεν ἔλθει μετὰ τῆς μητρός του διά νά προσκυνήσουν. Καθ' ἣν στιγμὴν προσεκύνουν τὴν Ἁγίαν Εἰκόνα πλήρεις ἀγνῆς πίστεως, ὃ τοῦ θαύματος! τό παιδίον ἀνέβλεψε καί ἠρώτα τὴν μητέρα του τί εἶναι τό ἔν καί τί τό ἄλλον πρᾶγμα. Ὅλοι οἱ παρευρεθέντες ἔμεναν ἐκστατικοί καί ἠὺχαρίστησαν ἐκ βάθους ψυχῆς τὴν Ἁγίαν Μητέρα τοῦ Θεοῦ διά τὴν καλωσύνην, ἣν ἔδειξε»¹⁷.

Στο δεύτερο δημοσίευμα γίνεται ἐπίσης ἀναφορὰ στη μαζικὴ προσέλευση πιστῶν στην πανήγυρη, που ἀνέρχονταν στις ἐπτὰ χιλιάδες, ἀνάμεσα στους οποίους, ὅπως σημειώνεται περιλαμβάνονταν και πολλοὶ Μικρασιάτες και Αἰγυπτιώτες:

«Ἡ ἐν τῇ παρελθούσῃ Κυριακῇ τελεσθεῖσα πανήγυρις ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Κύκκου ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῶν Γενεθλίων τῆς Θεοτόκου ὑπῆρξεν ἐκτάκτως πολυπληθής. Οἱ προσκυνηταί, οἵτινες μετέβησαν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς νήσου καί ἐκ τῶν ἀνωτάτων ἀκόμη χωρίων, ὑπερέβησαν κατὰ τούς μετριωτέρους ὑπολογισμούς τὰς ἐπτὰ χιλιάδας, ὑπῆρχον δέ μεταξύ τῶν προσκυνητῶν καί πολλοὶ ἐξ Αἰγύπτου καί Μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πανηγύρεως ἐπεκράτησεν ἄκρα τάξις, ἅπαντες δέ οἱ προσκυνηταί ἀπεκόμισαν ἀρίστας ἐντυπώσεις ἐκ τῆς προθύμου φιλοξενίας, ἣς ἔτυχον παρά τῶν πατέρων τῆς Μονῆς»¹⁸.

Σύμφωνα με το προαναφερθέν κείμενο του Ιερόθεου Κυκκώτη, ο οποίος εἶχε ἐνταχθεῖ στους δοκίμους τῆς Μονῆς Κύκκου το 1920, οἱ Μικρασιάτες προσκυνητῆς σταμάτησαν να προσέρχονται στη Μονή ἀπὸ τὴν περίοδο των Βαλκανικῶν Πολέμων (1912-1913). Ἡ ἐκρυθμὴ κατάσταση, που δημιουργήθηκε, ἐξαιτίας των Βαλκανικῶν Πολέμων (1912-1913), του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) και τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας (1919-1922), με τὴν Τουρκία να εἶναι κατὰ διαστήματα στο ἀντίπαλο στρατόπεδο, τόσο τῆς Ἑλλάδας, ὅσο και τῆς κατόχου τοῦ νησιού Ἀγγλίας, κατέστησαν πολὺ δύσκολο τὸ προσκυνηματικὸ ταξίδι ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία στην Κύπρο και τὴ Μονὴ Κύκκου, που τὸ διέκοψε οριστικά ἡ Μικρασιατικὴ Καταστροφή και ὁ ξεριζωμὸς των Ἑλλήνων κατοίκων ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Ἰωνίας. Ἐκτοτε, ὅπως σημειώνει ὁ Ιερόθεος, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούς ἐκτός Κύπρου προσκυνητῆς προέρχονταν

17. «Πανήγυρις Κύκκου. Θαύμα τῆς Θεομήτορος», *Ἐφημερίς τοῦ Λαοῦ*, 13/27.9.1913 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Κύκκου στον κυπριακὸ τύπο (1912-1920)*, Λευκωσία 2004, σ. 248].

18. «Ἡ Πανήγυρις Κύκκου. Ἐκτακτος συρροή Πανηγυριστῶν», *Ἐλευθερία*, 14/27.9.1913 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Κύκκου στον κυπριακὸ τύπο (1912-1920)*, ὁ.π., σ. 249].

από την Αίγυπτο, προσθέτοντας ότι από την εξέλιξη αυτή η Μονή εστερείτο των δώρων, που οι ευλαβείς Μικρασιάτες προσέφεραν σε αυτήν:

«Αφ' ὅτου ἡ ἐπίσκεψις τῶν Ἀλλαγιωτῶν καί Ἀτταλιωτῶν ἀντικατεστάθη ὑπό τῆς τῶν Αἰγυπτίων, τῶν περιηγητῶν κλπ, ἡ Μονή ἔσχε τό ἐξῆς καλόν, ἀλλά καί συνάμα κακόν. Καλόν μέν διότι οἱ Αἰγύπτιοι προσκυνηταί, τό πλεῖστον Κύπριοι, ξενιτευθέντες καί πλουτήσαντες, ὡς μορφωμένοι καί συγχρονισμένοι, δύνανται εὐφήμως νά ὀμιλῶσι διά τήν Μονήν καί οὕτως ὠφελεῖται αὕτη ἠθικῶς, κακόν δέ διότι ἀπό τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς καί ἐντεῦθεν ἢ μᾶλλον ἀπό τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ἀφ' ὅτου ἔπαυσαν οἱ Τουρκόφωνοι Ὁρθόδοξοι νά ἐπισκέπτωνται τήν Μονήν, ζημιοῦται ὑλικῶς ἀρκετά, διότι οἱ ἀπλοϊκοί ἐκεῖνοι πιστοί ἔφερον πλεῖστα δῶρα μεθ' ἑαυτῶν»¹⁹.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Ιεράς Μητρόπολης Κύκκου και Τηλλυρίας *Ενατενίσεις*, τχ 39 (Λευκωσία 2022), σ. 93-98.

19. Α. Σωτηρίου, «Η Μονή Κύκκου ως ιερόν προσκύνημα», *ό.π.*, σ. 736 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1921-1930)*, *ό.π.*, σ. 623-624]. Περισσότερα για τις επισκέψεις των Μικρασιατών και των Αιγυπτιωτών στη Μονή Κύκκου βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η Μονή Κύκκου προσκυνηματικό κέντρο των Ελλήνων κατοίκων της Μικράς Ασίας και της Αιγύπτου», *Ενατενίσεις* 30 (2018) 116-122.